

Corespondență inedită **Ioan Scarlatescu – Tiberiu Brediceanu**

Constantin-Tufan Stan

Redactată la București (în ianuarie 1920), unde Ioan Scarlatescu (1872-1922), profesor la Conservator, proiecta „cultivarea” unei pleiade de „discipoli aleși”, tulburat de suferințe fizice, dar, mai cu seamă, cu sufletul „înnegurat de atmosfera *sui-generis*”, apăsătoare a orașului, cu „puterile atât de obosite de dezgust și de lipsuri de afinitate”, epistola adresată lui Tiberiu Brediceanu¹ devoalează, prin tonul ei franc, confesiv, cu sensibile nuanțe lirice (Scarlatescu era înzestrat și cu vocație poetică, exersată, la îndemnul lui Titu Maiorescu, în „Convorbiri literare”), tribulațiile artistului cu doar doi ani înainte de obștescul său sfârșit. Temeinicele studii muzicale (Conservatorul din București, Akademie für Musik und darstellende Kunst din Viena, Conservatoarele din Paris și Leipzig) i-au desăvârșit profilul artistic, conferindu-i autoritate profesională și deschizându-i perspective novatoare în arta compoziției. *Bagatela în caracter popular românesc pentru pian și vioară*, o singulară, dar eclatantă carte de vizită, prin care a fost promovat, pe scenele naționale și europene, grație lui George Enescu (cărui îi fusese dedicată) – care a preluat inspirata miniatură în repertoriul său –, „a marcat o piatră de hotar în literatura muzicală românească”². La Viena a fost coleg (la catedra de pian a celebrului Julius Epstein) cu lugojeanul Liviu Tempea (1870-1946), cu care a devenit, mai târziu, după

¹ Scrisoarea, redată cu cerneală neagră pe patru file format A5, a fost identificată la Muzeul Banatului din Timișoara, fondul Tiberiu Brediceanu, inv. 5394. La acea dată, T. Brediceanu era șeful Resortului Ocrotirii Sociale – Departamentul Arte de pe lângă Consiliul Dirigent pentru Transilvania și Banat.

² v. Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon*, vol. VIII, p. 235.

Marea Unire, coleg și la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică clujean (Consiliul Dirigent, prin Resortul Ocrotirii Sociale – Secțiunea Arte, manageriat de Tiberiu Brediceanu, îl mandatase, în 1919, cu organizarea noii instituții). Se pare că numirea la catedra de Teoria muzicii a instituției clujene nu a fost onorată decât episodic, în prima parte a anului școlar universitar 1919-1920, așa cum putem deduce din conținutul epistolei³.

Liviu Tempea a promovat cu obstinație, de-a lungul timpului, creația pianistică a fostului său coleg. Astfel, în 3 martie 1902, a colaborat, pe scena Ateneului Român, cu pianistul Ernesto Narice, soprana Charlotte Leria și baritonul Aurel Eliade, într-un concert dedicat creației lui Ioan Scarlatescu, fost dirijor (1901-1902) al Corului Capelei Române Ortodoxe din Paris (lieduri și miniaturi pianistice)⁴. Scarlatescu a fost omagiat, prin creația sa, și la Lugoj. În partea a II-a a concertului susținut în pavilionul Hotelului „Concordia” (31 iulie/13 august 1908)⁵, prilejuit de parteneriatul cu artista lirică lugojeană Ana Bobora (fostă coristă în Reuniunea lui Vidu, studentă în anul III la Conservatorul bucureștean) și Reuniunea Română de Cântări și Muzică, sub bagheta lui Ion Vidu, L. Tempea s-a prezentat publicului și cu un microrecital pianistic, cu opusuri de Liszt/Schubert (*Soirées de Vienne*) și I.

³ Există incertitudini privind prezența lui I. Scarlatescu la catedra de Teorie a Conservatorului clujean în prima parte a anului 1920. Potrivit muzicologei Carmen Stoianov (*Ioan Scarlatescu. Un nume la început de secol*, Editura Muzicală, București, 1976, p. 37), Scarlatescu ar fi părăsit Clujul în vara anului 1920. În drum spre Bucureștiul natal a avut parte de un nefericit incident: dispariția bagajelor, care conțineau manuscrise muzicale, literare, precum și file din corespondența cu Titu Maiorescu. În 1905 refuzase, datorită stării precare de sănătate, catedra de compoziție a Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din București, oferită de D. G. Kiriac, postul de profesor de compoziție fiind preluat de Alfonso Castaldi (cf. Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul Muzicii Românești*, vol. V, Editura Muzicală, București, 1983, p. 99).

⁴ v. *Recital Scarlatescu*, în „Bukarester Tageblatt”, XXIII, 62, 1902, 3, cronică semnată de Iosif Paschill, și cronica de concert publicată sub pseudonimul Spontini în „L'Indépendance Roumaine” (XXVI, 7.745 din 7/20 martie 1902).

Scarlatescu (*Variațiuni asupra unei melodii românești*)⁵. La debutul său în fruntea Reuniunii Române de Cântări sibiene, în 13 octombrie 1909, Tempea a evoluat și în calitate de pianist-concertist, cu *Serile Vienei* de Schubert/Liszt și *Variațiuni românești* de Scarlatescu⁶.

Personalitate culturală emblematică, cu un aport definitoriu la dezvoltarea muzicii culte românești în Banat și Transilvania în prima jumătate a secolului XX, strălucit folclorist, cu o prodigioasă activitate de culegător de folclor într-o epocă marcată de contribuțiile lui Sabin V. Drăgoi și geniul lui Béla Bartók, Tiberiu Brediceanu (1877-1968) a fost receptat de contemporani ca un personaj providențial al spațiului cultural românesc: „Tiberius vrea să facă artă. Vrea să vadă teatru românesc pretutindeni, să audă cântând gura și să scoată din adâncul inimilor culorile pe pânză. Brediceanu este fidelul nostru prieten, al artiștilor, care guvernează poporul nervos al talentelor cu bagheta lui prodigioasă” (Emil Isac).

Contemporan cu realitățile sociale și politice ale românilor bănățeni și transilvăneni tutelați de administrația ungară, Tiberiu Brediceanu și-a sublimat fireștile sensibilități naționale în pagini muzicale inspirate din ancestralul melos țărănesc cultivat cu sfințenie de conaționali săi. Prolificitatea sa s-a împlinit într-un amplu și generos registru teoretic (articole, studii, eseuri, cronici, comunicări științifice), dar mai ales componistic, prin cântece, doine și balade (reunite, în 1927, în cele zece caiete cuprinzând *Doine, cântece și balade românești pe teme populare*, pentru voce și pian), creații instrumentale (valsuri, opusuri camerale), care au avut darul să cultive spiritualitatea românească în momente de restriște și să însuflețească manifestările de afirmare identitară, prefigurând statuarea unor genuri muzicale, în special miniaturi, aflate încă

⁵ v. Constantin-T. Stan, *Liviu Tempea – pianistul-compozitor*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2015, p. 32, 43, 44, 49 și 103.

⁶ Vezi cronică de concert, semnată de George Joandrea în „Foaia diecezană”, Caransebeș, XXIV, 41, 1909, 4. Titlul original al opusului, interpretat și la Lugoj: *Variations sur un thème roumain* (v. Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon*, vol. VIII, Editura Muzicală, București, 2005, p. 234).

într-un proces de cristalizare în muzica românească: liedul, creația corală, suita instrumentală și muzica de teatru. *Poemul muzical etnografic „Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul în port, joc și cântec”* (1905), amplificat ulterior (*România în port, joc și cântec*, 1920), *La șezătoare*, icoană de la țară într-un act (1908), *Seara Mare*, scene lirice în 3 acte pe versuri de Adrian Maniu (1924), *Învierea* (1936), pantomimă în 4 tablouri după un text de Lucian Blaga (cumnatul său), au reprezentat tot atâția pași pentru structurarea ca gen a baletului românesc (prin Mihail Jora, dar și cu meritorii contribuții ale băănătenilor Vasile Ijac – baletul-pantomimă *Ivan Turbincă* – și Zeno Vancea – baletul-pantomimă *Priculiciul*).

Muzicianul lugojean, membru al Marelui Sfat Național, director al Resortului Ocrotirii Sociale din subordinea Consiliului Dirigent din Cluj (departament care includea și secțiunea Arte) în primii ani de după Marea Unire, s-a consacrat înfăptuirii unor generoase proiecte culturale de anvergură națională: fondarea Operei Române, a Teatrului Național și a Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din Cluj, a Arhivei Fonogramice a Ministerului Artelor din Capitală, înființarea Conservatorului ASTREI din Brașov, înjghebarea unei prime orchestre proprii a Operei Române bucureștene, fondarea Societății Compozitorilor Români. Continuând tradiția familială, nemijlocit cunoscător al realităților sociale și politice ale românilor din vechile provincii, artistul băănățean și-a exercitat, episodic, până în 1920, mandatul de deputat în Parlamentul României în prima legislatură de după Unire. În toamna anului următor a inițiat un amplu turneu dedicat culegerii de folclor muzical în spațiul băănățean, finalizat, în 1925, prin reunirea a *810 melodii populare românești din Banat* (între care și variante ale baladei *Miorița*, una din temele predilecte ale investigațiilor sale folcloristice), culese în 82 de comune, tom premiat de Societatea Compozitorilor Români printr-un comitet prezidat de George Enescu. Era o strălucită încununare a unui intens și fructuos demers folcloristic, desfășurat pe parcursul mai multor decenii, în majoritatea ariilor folclorice naționale, care-i prilejuise identificarea, notarea și valorificarea, în propria creație, a unui inestimabil fond muzical arhaic.

Printr-o adresă semnată, în numele Consiliului Dirigent, de Gheorghe Dima, directorului Conservatorului clujean, și Augustin Bena, secretarul instituției, lui Ioan Scarlatescu i se aducea la cunoștință numirea ca profesor de teoria muzicii, începând cu 15 noiembrie 1919:

„Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică Cluj
2 XI 1919
Nr. 34/1919-1920

D-Sale Domnului Ioan Scarlatescu,
profesor de muzică
București,
Aleea Alexandru, nr. 26 – Parcul Filipescu

Avem onoare a vă aduce la cunoștință că Consiliul Dirigent, în ședința din 10 octombrie – apreciind rezultatele D-voastră artistice ca compozitor muzical –, v-a numit profesor de Teorie la Conservatorul din Cluj.

Cursurile se vor începe la 15 noiembrie 1919.

Decretul definitiv vi se va înmâna prin Resortul Ocrotirilor Sociale – Despărțământul Artelor.

Lefurile s-au admis cele de la Conservatorul de Muzică din București, inclusiv toate adausele actuale și viitoare.

Să ne avizați de urgență la ce fel de locuință – câte camere – reflectați.

Cluj, la 2 noiembrie 1919.

G. Dima (semnătură), director

A. Bena (semnătură), secretar”⁷

Conținutul epistolei adresate lui Tiberiu Brediceanu certifică absența lui Scarlatescu de la catedra de Teorie a Conservatorului clujean, oferită cu două luni în urmă, afectat de acute probleme de sănătate. Preocupat, „cu toată făptura”, pentru îngrijirea și definitivarea creației sale, muzicianul ne destăinuie câteva dintre proiectele sale curente, aflate în

⁷ Arhivele Naționale Cluj, fondul Conservatorul de Muzică „George Dima” Cluj.

derulare (finalizarea cursului de armonie inițiat la Conservatorul bucureștean), sau cele de perspectivă (cursuri de armonie, principii de pian și muzică de cameră, organizarea unor cicluri concertistice de muzică de cameră – sonate pentru vioară și pian), în eventualitatea unui dorit transfer la Brașov, care, se pare, nu a mai avut loc.

„București, 26 ianuarie 1920
Aleea Alexandru 26
Parcul Filipescu

Iubite Domnule Bredicean[u],

Aceste[a] sunt primele rânduri ce le scriu cu **mâna dreaptă**⁸ de o bună [vreme] încoa! Până alaltăieri, am avut brațul drept în bandaj, din cauza unui reumatism subacut care mi-a făcut câteva zile fără somn și fără putința de a mă culca într-un pat.

Așa, îți poți închipui cum am rămas cu afectuoasa și bucurătoarea scrisoare a Dtale, într-o mână, vreme de trei săptămâni, fără a-ți putea răspunde și spune tot ce îmi mișună prin inimă și prin cuget!

Dorința ce am de a-mi cultiva o pleiadă aleasă de discipoli în toată voia lor și a mea, având însumi liniștea de care sunt așa de însetat și lipsit, pentru a-mi încheia anumite lucrări ce îmi zac la inimă și a continua altele, pe care le întrevăd în sufletul meu oarecât înnegurat de atmosfera «sui- generis» a Bucureștilor – se însoțește de minune cu «simpatia» cu care Dta și alți brașoveni de marcă îmbrățișați proiectul de a mă stabili pentru o vreme acolo.

Ce e mai însemnat de spus, iată: eu, până la finele lui mai, sunt obligat aici unei grupe de discipoli, care urmează cu mare interes, devotament și sârguință cursul de armonie ce am anunțat pentru sesiunea aceasta. La începutul lui iunie însă, va trebui să am o deciziune formată pentru vremea ce urmează.

⁸ Toate sublinierile îi aparțin autorului epistolei; am operat tacit mici intervenții în ortografia textului.

Dacă Dta și Dna M. Baiulescu (căreia îi scriu tot azi)⁹ îmi dați asigurarea că m-ați putea strămuta la Brașov, atunci înțelegi bine că voi fi acolo în timpul cel mai scurt, după 31 mai. Dta știi că eu sunt singur, ceva debil și în primul rând necesitând o absolută independență cu privire la timpul prețios dintre 6 și 12 dimineața, în care de 20 ani sunt deprins a îngriji cu toată făptura de lucrările mele. Brașovul, singurul oraș după Viena care m-a captivat și mi-a lăsat un dor viu, delicat de a mă reculege în el, de a mă asimila cu el, de a-l iubi ca pe un cămin al meu, va reînvia multe fibre, «zehen geworden»¹⁰, și îmi va reface puterile atât de obosite de dezgust și de lipsuri de afinitate... Dacă aș putea avea încredințarea că voi afla acolo, la o familie solidă cu oameni **buni**, o cameră **sănătoasă**, cu soare, curată și un piano (de care știi prea bine că nu aș putea să mă lipsesc), n-aș mai cere nimic pentru a veni să fiu cu tot sufletul al Dv. și cu Dv.

Odată aranjată această chestiune așa de capitală pentru conservarea sănătății și asigurarea activității mele productive, vom chibzui împreună chipul cum să arătăm publicului proiectul unui curs de muzică (Armonie, eventual Principii Piano și muzică de cameră), punerea în practică, înscrierile, condițiile etc. Pentru aceasta, într-adevăr că va trebui să recurg la amicalul Dtale concurs și ca sfat, și ca parțială aplicare, acolo, înainte de venirea mea.

Pe lângă acest curs, cuget că am putea face – pentru o mai bună familiarizare a publicului – serii de producțiuni de muzică de cameră, cicluri de sonate (piano și violină), pe lângă alte producții concertante ale corului Dlui Oancea¹¹. Și câte idei bune nu **s-ar naște**, când sufletele ar fi **chiar** în direct contact unele cu altele.

⁹ Maria Baiulescu, poetă și traducătoare brașoveană (1860-1941), președinte al Reuniunii Femeilor Române din Brașov (din 1906), fondatoare a Uniunii Femeilor Române din Ardeal și președinte al secției feminine a ASTREI.

¹⁰ Devenite zece (limba germană).

¹¹ Nicolae Oancea (1891-1954), profesor de muzică vocală la Liceul „Andrei Șaguna” și la Liceul de Fete „Principesa Elena” din Brașov, dirijorul Corului Bisericii Ortodoxe din Brașovul Vechi.

Simt mâna foarte **obosită**, dar sunt fericit că ți-am putut scrie. Măine dimineată redactez și scrisoarea către Dna Baiulescu. Și te rog, nu-ți lua revanșa, învăluindu-te îndelung în tăcere: cugetă că eu am întârziat din forță majoră!!!

În așteptarea unei voioase replici, îți strâng mâna cu cea mai caldă cordialitate și-ți doresc, **acum numai în scris**, un an nou fericit în deplină sănătate și prosperare!

Al Dtale,
I. Scarlatescu”

SUMMARY

Constantin-Tufan Stan

Original Correspondence:

Ioan Scarlatescu – Tiberiu Brediceanu

The letter addressed by Ioan Scarlatescu to Tiberiu Brediceanu in January 1920 (found in the archive of the Museum of Banat in Timișoara) is able to offer us certain less known details on the personality of this pianist and composer from Bucharest dating from a period marked by biographical ambiguities. The sensitive, confessional tone, with undissimulated lyrical accents (at Titu Maiorescu's urge, he had tried his hand as a poet in the prestigious periodical entitled *Convorbiri literare/Literary Conversations*), reveals the personal tribulations of the author of the *Bagatelle in Romanian Folk Style for Piano and Violin* (the compositional jewel dedicated to George Enescu, who promoted it obstinately on important concert stages), generated by growing physical suffering. Appointed music theory teacher at the newly founded Music and Drama Conservatoire in Cluj in November 1919 through a decision of the Local Transylvanian Government (Consiliul Dirigent), Ioan Scarlatescu returned to the capital shortly and, animated by ebullient enthusiasm, started writing a harmony course, which he taught at the Bucharest Conservatoire, and organised cycles of chamber music concerts.

Traducerea rezumatelor: **Alina Bottez**